

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 35

Рівне – 2023

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 35. Рівне: РДГУ, 2023. 199 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 30 листопада 2023 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ №15857-4329Р

ISSN 2519-1942

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
Факультет історії, політології та міжнародних відносин РДГУ,
dekanat.fipmv@rshu.edu.ua <https://fipmv.rshu.edu.ua/>
© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

7.Озимчук О. Трансформація назви та змісту ранньосередньовічних титулів. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць РДГУ. Вип. 29. Рівне: РДГУ, 2017. с. 103-107.

8.Рекс П. 1066. Новая история нормандского завоевания. СПб: Евразия-ИД Клио, 2014. 336 с.

9.Тьерри О. История завоевания Англии норманнами. СПб: Евразия-Клио, 2001. 612 с.

Reference

1.Barlou F. Vilgelm I i normandskoe zavoevanie Anglii. SPb: Evraziya, 2007. 306 s.

2.Bruk K. Saksonskie i normandskie koroli/ 450-1154. M.: ZAO Centrpoligraf, 2011. 225 s.

3.Grin D.R. Istoriya Anglii i anglijskogo naroda. M.: Kuchkovo pole, 2015. 888 s.

4.Dzhuett S.O. Zavoevanie Anglii normannami. Mn.: Harvest, 2003. 304 s.

5.Duglas D. Vilgelm Zavoevatel. Viking na anglijskom prestole. M.: ZAO Centrpoligraf, 2005. 319 s.

6.Ozymchuk O. Ranok Serednovichchia. Istoriia Zakhidnoi Yevropy V-XI stolit v terminakh, imenakh ta nazvakh. Rivne: O. Zen, 2019. 383 s.

7.Ozymchuk O. Transformatsia nazvy ta zmistu rannosedrednovichnykh tytuliv. Aktualni problemy vitchyznianoї ta vsesvitnoi istorii: Zbirnyk naukovykh prats RDGU. Vyp. 29. Rivne: RDGU, 2017. s. 103-107.

8.Reks P. 1066. Novaya istoriya normandskogo zavoevaniya. SPb: Evraziya – ID Klio. 2014. 336 s.

9.Terri O. Istoriya zavoevaniya Anglii normannami. SPb: Evraziya-Klio, 2001. 612 s.

УДК 9(420) «12-13»

ОСОБИСТІЙ ВПЛИВ АЛЕНОР АКВІТАНСЬКОЇ НА ЗАГОСТРЕННЯ АНГЛО-ФРАНЦУЗЬКИХ ПРОТИРІЧ В XII – НА ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТЬ

Олег Озимчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 12

e-mail: oleg.ozimchuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0343-3288>

Юлія Остапчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Ст. Бандери, 12

e-mail: e-mail: kvi@rshu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0543-4275>

В статті характеризуються внутрішні та зовнішні впливи Аліенор Аквітанської як французької та як англійської королеви на ускладнення відносин між Французьким та Англійським королівствами.

Ключові слова: «аквітанський спадок», Аліенор Аквітанська, Людовік VII Молодий, Аделаїда Савойська, Сугерій, лангедойль, лангедок, II Хрестовий похід, Раймунд де Пуатьє, Анрі Плантагенет, Генріх II, угода в Монмірайє, «хартії Аліенори».

The article characterizes the internal and external influences of Alienor Aquitaine as a French and as an English queen on the complications of relations between the French and English kingdoms.

Key words: «Aquitaine heritage», Alienor Aquitaine, Louis VII the Young, Adelaide of Savoy, Suger, languedoil, languedoc, II Crusade, Raymond de Poitiers, Henri Plantagenet, agreement in Montmiray, «charters of Alienora».

The contradictions between the English and French kingdoms accumulated over many centuries. From the 11th century to the middle of the 12th century, they took on various forms of conflict. These are clashes: the Breton War of 1076-1077, the First Vexen War of 1087, the Second Vexen War of 1097-1099, three wars between Louis VI the Fat and Henry I Beauclerc for Normandy in 1109-1113, 1116-1120 and 1123-1128. All military conflicts were the result of dynastic disputes, which led to mutual territorial claims and an extremely complicated system of vassal relations. At the beginning of the twelfth century, the English kings were vassals of the French monarchs for the Duchy of Normandy and several small counties in the Kingdom of France. For them, an unfortunate situation arose when the independent monarch of England was forced to pay homage (the ceremony of signing a vassal contract between a lord and a vassal) [5, c. 239] to the French king, although as rulers they were equal in status. The conflict was further complicated by the fact that after 1066 a large part of the northern French feudal lords had possessions in both France and England. That is, they were simultaneously vassals of both the French and English kings. This caused endless legal disputes, lawsuits and often ended in bloody fights.

Протиріччя між Англійським та Французьким королівствами накопичувалися протягом багатьох століть. З XI століття до середини XII століття вони набували різноманітних форм конфлікту. Це радикальні зіткнення: Бретонська війна 1076-1077 рр., Перша Вексенська війна 1087 р., Друга Вексенська війна 1097-1099 рр., три війни Людовіка VI Товстого з Генріхом I Боклерком за Нормандію в 1109-1113, 1116-1120 і 1123-1128 роках. Всі військові сутички були наслідками династичних суперечок, які призвели до взаємних територіальних претензій та вкрай заплутаної системи васальних відносин. На початку XII століття англійські королі були васалами французьких монархів за герцогство Нормандське та декілька дрібних графств на території королівства Франція. Для них склалася прикра ситуація, коли незалежний монарх Англії був змушений приносити оммаж (обряд оформлення васального договору між сеньйором і васалом) [5, с. 239] французькому королю, хоча як правителі вони були рівними за статусом. Ще більше ускладнював конфлікт той факт, що після 1066 року частина північнофранцузьких феодалів мали володіння і у Франції, і в Англії. Тобто, вони були одночасно васалами і французького, і англійського короля. Це викликало нескінченні юридичні суперечки, судові тяжби та часто закінчувалося кривавими сутичками.

Французьким королям додавала труднощів в управлінні державою обмеженість їх володінь як феодалських власників. Наприклад, домен Людовіка VI Товстого (1108-1137) займав вузьку смугу земель між Парижем на півночі та містом Бурж на півдні. Саме тоді, як з півночі на нього тиснули володіння Балдуїна VII Сокири – графство Фландрія; з північного сходу майже до Парижу підходили землі, які належали англійському королю Генріху I Боклерку – герцогство Нормандія; на сході королівський домен межував з власністю Теобальда II Великого – графство Шампань; на заході від атлантичного узбережжя домен відрізали володіння Конана III Гладкого та Жоффрау V Плантагенета – герцогство Бретань та графство Анжу і Мен; на південному сході королівський домен прилягав до володінь Вільгельма II Німецького – герцогство Бургундія; перепоною для збільшення домену на південному напрямку були потужні володіння Гійома IX Трубадура – герцогство Аквітанія і графство Пуату. Всі вище названі герцоги і графи були васалами французького короля, і юридично були підлеглими монарха, але у дійсності були незалежними правителями, опираючись на свої переваги в землях та багатствах. Король-сеньйор у першій половині XII століття фігурував, як найбільшій землевласник серед магнатів-васалів Французького королівства. І лівову частину королівства тримали в своїх руках герцоги Аквітанські, які навіть політично орієнтувалися на іспано-християнські королівства Піренейського півострова і не брали участі в політичному житті Франції.

Протягом свого правління Людовік VI Товстий спромігся збільшити домен лише на незначні території графства Вексен на проблемному кордоні з герцогством Нормандія. Проте у 1137 році аквітанський герцог Гійом X Святий (1127-1137) помер під час прощі в Сантьяго-де-Компостелу (найбільший паломницький центр Європи в XII столітті, осередок культу

Святого апостола Якова Старшого Винищувача Маврів) [5, с. 300]. На смертному одрі Гійом Х несподівано заповів Людовіку VI подбати про шлюб дочки та спадкоємиці Аліенор (Аліенора – у Франції, Елеонора – в Англії; в статті використовується її справжнє ім'я) [10, с. 22]. Хоча останні дослідження французьких істориків свідчать, що така «несподіванка» тривалий час готувалася у листуванні найближчого радника короля Сугерія з Гійомом Х. Французький король не розгубився і облаштував шлюб 13-річної Аліенор Аквітанської (бл. 1124-1204) із своїм 16-річним спадкоємцем, дофіном Людовіком. Весілля молодої пари відбулося 25 липня 1137 року в столиці Аквітанії, в місті Бордо. Цілком вірогідно, що аквітанські барони висловлювали протести щодо подібного шлюбного альянсу їх правительки, оскільки на вінчання в Бордо дофін Людовік прибув в оточенні 500 рицарів, яких очолював герой I Хрестового походу, найвпливовіший воєначальник Франції – граф Рауль де Вермандуа (онук королеви Анни Київської). Не меншої ваги мала присутність на церемонії шлюбу другої особи в політичному житті королівства – абата Сугерія. Церемонія мала повторитися в Парижі, але на шляху в столицю надійшла сумна звістка про смерть короля Людовіка VI 1 серпня 1137 року. Таким чином, в Париж прибули вже король і королева – Людовік VII Молодий та Аліенор Аквітанська.

У перші роки перебування при паризькому королівському дворі королева-підліток не впливала на будь-які політичні справи держави. Але її спадок, як посаг, в десятки разів збільшив королівський домен і перетворив короля Людовіка VII на найбільшого магната Франції. Подібний стан речей посилив позиції французів у протистоянні з Англією. Тим більше, що на острові точилася запекла боротьба за владу між королевою Мод (Матильдою) та Стефаном Блуаським, громадянська війна 1135-1154 років. Проте присутність в Парижі аквітанського оточення королеви призвело до серії конфліктів, через різючу відмінність образу життя аквітанців та мешканців Північної Франції. У першій половині XII століття Аквітанія стала європейським центром поезії трубадурів та куртуазної рицарської літератури. Париж значно відставав за культурним розвитком від Бордо, і видавався молодій королеві «варварським». Розбіжність між французами та аквітанцями полягала не тільки в культурному розвитку, але й у мові. У той час Французьке королівство розмовляло на двох мовах: на Півночі – мова лангедойль, на Півдні – мова лангедок. Прибуття в Париж аквітанців викликало культурне потрясіння і прямий конфлікт між Аліенор Аквітанською та королевою-матір'ю Аделаїдою Савойською. Поведінка аквітанців (культ дами серця, оспівування платонічного кохання) та навіть їх одяг (надто яскравий) оголошувалися оточенням Аделаїди Савойської непристойним поведженням.

На початку 40-х років XII століття при французькому дворі утворилися дві ворогуючі придворні партії, мета яких полягала у впливі на короля. Аделаїда Савойська очолювала придворних, які у свій час прибули з Савойї та Шампані – «партія шампанців». Молода королева Аліенор Аквітанська протистояла їм на чолі «партії аквітанців». Найближчим радником королеви Франції у той час був єпископ Кадюрк. Доволі несподівано аквітанців підтримав граф Рауль де Вермандуа, і це дало перевагу Аліенор Аквітанській у протистоянні з Аделаїдою Савойською. Боротьба за вплив на Людовіка VII закінчилася нечуваною раніше подією – король, який очолив II Хрестовий похід (1147-1149), взяв на війну Аліенор Аквітанську. Ця подія стане переломною та визначною для подальшого розвитку Французького королівства і навіть англо-французької конфліктології.

Існує багато пояснень участі Людовіка VII в II Хрестовому поході, але участь в ньому Аліенор Аквітанської трактується як звичайна забаганка аристократки. Проте слід зазначити, що одними з головних об'єктів загрози мусульман в Святій Землі стали володіння антиохійського князя Раймунда де Пуатьє – рідного дядька французької королеви. Саме під час перебування в Антіохії виникли пересуди про неприйнятні стосунки Аліенори Аквітанської та Раймунда де Пуатьє, що спричинило ускладнення відносин між королем і королевою Франції. Джерела того часу повідомляли про те, що Людовік VII силоміць вивіз дружину з Антіохії, бо вона не бажала повертатися у Францію. Публічне приниження монарха викликало розкол в сім'ї та пошуки шляхів до розлучення. Повертаючись з

Палестини в жовтні 1149 року король і королева відвідали Рим, де римський папа Євгеній III (1145-1153) спробував примирити подружжя. Понтифік відкинув аргументи Людовіка VII та Алієнор Аквітанської та пригрозив обом відлученням від церкви. Після повернення в Париж у багатьох склалася думка, що у короля і королеви налагодилися стосунки, оскільки Алієнор Аквітанська народила другу дитину (від шлюбу з Людовіком VII – Марія і Аліса). Певним стримуючим стимулом для посвареної пари був авторитет Сугерія, який навідріз відмовився підтримувати розлучення. Тільки після смерті всесильного королівського радника у 1151 році, Людовік VII та Алієнор Аквітанська розпочинають підготовку до розлучення: з Аквтанії та Пуату поступово виводили французькі гарнізони, аквітанські придворні поверталися з Парижу назад в Бордо [10, с. 128-129]. Ці дії пояснюються тим, що у випадку розлучення французькому королю увесь посаг Алієнори Аквітанської потрібно було повернути. А це були велетенські території Південно-Західної Франції.

18 березня 1152 року в Божансі Людовік VII скликав церковний Собор, на якому родичі короля і родичі королеви під присягою засвідчили, що королівське подружжя перебуває у тій ступені кровних відносин, за якою забороняється вступ у шлюб. Незважаючи на заборону накладену римським папою Євгенієм III, французькі прелати на чолі з архієпископом Бордоським Жоффрау де Лару, який за п'ятнадцять років до цього благословив цей союз, анулювали шлюб французького короля Людовіка VII та французької королеви Алієнор Аквітанської. Відразу ж після Собору в Божансі, як приватна особа і знову герцогиня Аквітанська, Алієнор відбула в свої володіння. Доньки, семилітня Марія та дволітня Аліса, залишилися під опікою батька.

Розлучення з Алієнор Аквітанською знову перетворило французького короля у найбіднішого серед значних феодалів держави. Але подібний стан речей не тільки послабив вплив монарха у його королівстві. У 1152 році майже закінчилася війна за володіння тронем в Англії. Після десяти років безуспішної боротьби королева Мод покинула острів і повернулася до свого чоловіка Жоффрау V Плантагенета, графа Анжуйського. Стефан Блуаський залишився королем Англії, але його барони майже не підкорялися і постійно вимагали нових привілеїв. Слід відзначити, що французький король не зумів скористатися проблемами англійського престолу. За увесь час війни він не спромігся захопити жодної частини спірних земель. Громадянську війну в Англії, відсутність у Франції Людовіка VII (II Хрестовий похід) використав Жоффрау V Плантагенет, який оволодів Нормандією. У 1150 році нормандські барони відріклися від васальної присяги англійському королю і визнали своїм повелителем сина графа Анжуйського та королеви Мод, Анрі Плантагенета. У 1151 році після смерті Жоффрау V, його син став одним із найвпливовіших французьких феодалів. Володіння 18-річного Анрі Плантагенета склалися з графств Анжуйського, Менського, Турського та герцогства Нормандія. Як син королеви Мод і онук Генріха I Боклерка, він також законно претендував на англійський престол [2, с. 108-109]. Саме з юним Анрі Плантагенетом одружилася вдруге герцогиня Алієнор Аквітанська. 18 травня 1152 року в соборі Святого Петра в Пуатьє, через два місяці після розлучення, 28-річна герцогиня вступила в новий родинний альянс.

Людовік VII, як сеньйор-король, повинен був дати дозвіл на шлюб своїх васалів – герцогині Аквітанської та графа Анжуйського. Аквітанці, анжуйці та англійці, як особливо зацікавлені сторони, добре розуміли, що французький король не дозволить подібний альянс. Це значно послаблювало Францію у протистоянні з Англією. На острові у той час барони примусили короля Стефана Блуаського визнати Анрі Плантагенета своїм спадкоємцем, і майбутнє його посідання англійського трону ні у кого не викликало сумніву. Унаслідок цього, всі обставини перемовин між родинами і укладання шлюбу здійснювалися в умовах максимальної таємниці. Як свідчить англо-нормандський хроніст Вільям Ньюбургський в «Історії англійських діянь»: «Цей шлюб був не настільки урочистий, як можна було б очікувати, судячи по його рангу; того вимагала обережність, щоб урочисті приготування до нього не могли вибудувати на його шляху будь-яких перешкод» [10, с. 136]. Людовік VII був обурений сваволею васалів, але мав надію повернути собі аквітанські володіння. Оскільки

придворні медики завірили французького короля у тому, що Аліенор Аквітанська не спроможна народити хлопчика, то він всі очікування покладав на дочок Марію та Алісу, які мали законні права успадкувати володіння герцогині-матері. 17 серпня 1153 року Аліенор Аквітанська народила свою першу дитину від Анрі Плантагенета, сина, якого назвали Гільйомом (Вільгельмом). Таким чином, аквітанський спадок переходив у родину Плантагенетів, хоча за шлюбною угодою Анрі Анжуйський володів герцогством тільки на правах особистої унії.

Людовік VII відреагував на небезпеку втрати контролю над значними територіями королівства створенням військової коаліції. Але в кінці жовтня 1154 року помер англійський король Стефан Блуаський. Ще на початку 1154 року всі англійські барони склали оммаж Анрі Плантагенету як наступнику Стефана Блуаського. Відтак, перехід влади в руки нового монарха відбувся без ексцесів. Перед Різдом 1154 року, у Вестмінстерському абатстві Анрі Плантагенет і Аліенор Аквітанська були короновані як король і королева Англії. Анрі Анжуйський став королем Англії під іменем Генріх II Куртмантель («Короткий плащ»). За два роки ситуація у протистоянні Франції та Англії кардинально змінилася – і зовсім не на користь Людовіка VII. На престолі Англійського королівства опинився молодий монарх, який мав надзвичайний авторитет у своїх підданих і талант чудового воєначальника. Від батька Генріх II отримав титули герцога Нормандського, графа Анжу і Мена, а від дружини Аліенор Аквітанської – титул герцога Аквітанського. Після англійської коронації, віднині він володів велетенськими землями в Британії та половиною Франції – всім її атлантичним узбережжям. І найбагатшими володіннями, опорою економічної могутності королівства, став аквітанський спадок Аліенор Аквітанської. Шлюб з герцогинею Аквітанії генерував створення потужної держави, яку вже у XII столітті називали «Анжуйською імперією».

Події 1152-1154 років повністю заплутали систему васальних відносин у Французькому королівстві. Найбільшою проблемою стали анжуйсько-аквітанські володіння, які знаходилися в руках англійського короля і королеви. Людовік VII трактував їх як власність королівства Франція. Англіїці не відмовлялися це визнавати, але вважали принизливим, щоб їх монархи приносили васальний оммаж рівному їм за статусом французькому королю. Це стало головним протиріччям між Францією та Англією в другій половині XII століття, головним джерелом всіх дипломатичних та військових англо-французьких зіткнень того часу. Важливо наголосити, що всі аквітанські проблеми вирішувала королева Аліенор, оскільки за привілеєм особистої унії її чоловік і король Англії Генріх II був тільки співправителем Аквітанії. Тривалий час королева Аліенор Аквітанська не втручалась у політичні справи королівства. На це були дві причини. По-перше, англійські барони упереджено ставилися до участі жінки в управлінні королівством. Вони мали у минулому гіркий досвід непорозуміння з матір'ю Генріха II – королевою Мод. Про її ставлення до васалів та дії її прихильників зі всією очевидністю свідчать англійські хроністи: «Своєю зарозумілістю Мод могла перевершити навіть Люцифера», «Вони вішали людей за ноги і коптили їх їдким димом... вони саджали людей в темниці, де клубочилися змії, жаби і там їх мордували... багато тисяч людей заморили вони голодом» [2, с. 107-108]. По-друге, Аліенор Аквітанська, у перші двадцять років правління, сама не втручалась ні у внутрішню, ні у зовнішню політику королівства. У цей період вона займалася тим, чим на думку середньовічного англійського суспільства повинна займатися справжня королева – народжувала спадкоємців престолу. Ще у 1153 році вона народила Гільйома (помер у 1156 році). 28 лютого 1155 року королева Англії Аліенор Аквітанська народила другого сина, названого Генріхом (Анрі), на честь батька і діда, англійських королів; влітку 1156 року – дочка Матільда (Мод), на честь матері Генріха II; 8 вересня 1157 року – син Річард; 23 вересня 1158 року – син Жоффрау (Готфрід); у вересні 1161 року – дочка Аліенор (Елеонора); в жовтні 1165 року – дочка Жанна (Іоанна); у грудні 1166 року – син Джон (Іоанн).

Народження восьми дітей та велика кількість сімейних справ не вичерпали енергії королеви Аліенор Аквітанської. Певна «автономність» Аквітанії в складі Англійського

королівства змушувала королеву перетинати Ла-Манш і бути присутньою на важливих політичних заходах герцогства, в якому англійський король Генріх II був лише її співправителем. Тільки у період між 1158 і 1162 роками Алієнор Аквітанська не менш ніж сім разів здійснювала переїзди з Англії в Аквітаню [10, с. 176-177]. Більшість справ, які була змушена вирішувати королева як герцогиня Аквітанська, стосувалися юридичної плутанини у васальних відносинах її підданих з англійським та французьким престолом. На деякий час англо-французький конфлікт був врегульований. Генріх II приніс оммаж Людовіку VII за Нормандію, Анжу і Мен. У вересні 1158 року англійський король особисто прибув у Париж, але в силу дипломатичного такту королева Алієнор Аквітанська його не супроводжувала. Хоча її присутність поряд у певних випадках була надзвичайно потрібною. Наприклад, коли у 1159 році підняли бунт васали в графстві Пуату, каральну експедицію проти них очолювали і Генріх II, і королева Алієнор Аквітанська. Її обов'язкова участь у придушенні повстання наголошувала на те, хто насправді є власником аквітанських земель.

Різде охолодження відносин між Алієнор Аквітанською та Генріхом II відбулося після важливої англо-французької угоди в 1160 році. В місті Шинон монархи уклали мирну угоду, яка скріплювалася шлюбом англійського принца Генріха з французькою дофінесою Маргаритою (дочка Людовіка VII від другого шлюбу з Констанцією Кастильською). Алієнор Аквітанська була змушена брати участь у всіх шлюбних церемоніях її сина з дочкою чоловіка від першого шлюбу, що стало відкритою зневагою королеви. Ображена Алієнор Аквітанська після весілля сина не повернулася в Англію і перебралася в свої аквітанські володіння. Це є дуже вірогідною причиною подальшого протистояння між англійською королевою та англійським королем, де заручниками їх взаємної ненависті стануть не тільки країни, але й їх спільні діти.

На деякий час королівське подружжя не виявляло зовнішніх емоцій: Алієнор Аквітанська у континентальних володіннях наводила лад з бунтівними васалами, а король займався справами Британії, воюючи з Уельсом. У 1166 році Генріх II навіть спрямував війська для допомоги королеві. Абат знаменитого монастиря Мон-Сен-Мішель Роберт де Торінї повідомляє: «...сеньйори Мана і Бретані майже не слухалися наказів королеви; поговорювали, що вони присягнули захищати один одного. Король обійшовся з ними у своїй звичній манері: зібравши майже всі свої війська, він обложив замок Фужер, взяв його і зруйнував до основи...» [10, с. 199]. Проте така допомога не владнала особистих відносин між Генріхом II та Алієнор Аквітанською. До «шинонської» образи додалося повідомлення про перебування в лондонському королівському палаці коханки Генріха II Розамунди, яка вела себе в столиці як правителька. З цього часу королева Англії розпочинає відкриту політичну боротьбу з Генріхом II. Більшість дослідників погоджуються з тим, що повстання проти англійського короля в Пуату у кінці 60-х років XII століття були спровоковані Алієнорою Аквітанською.

Безумовно, що негаразди в англійській королівській родині були тільки на користь французькому королю. Особливо у той час, коли до взаємного протистояння Алієнор Аквітанська та Генріх II стали залучати власних дітей. 6 лютого 1169 року в місті Монмірайї, під час чергової зустрічі Генріха II і Людовіка VII, Алієнор Аквітанська наполягла на тому, щоб її сину Річарду присягнули аквітанські васали і він отримав титул герцога Аквітанії. Таким чином, мстива королева позбавила короля Генріха II права на багате герцогство. У 1170 році в аквітанському місті Ньор королева Алієнор збрала всіх васалів з графства Пуату, які принесли оммаж її сину Річарду. Важливо констатувати той факт, що на подібний важливий політичний захід державного значення не запросили короля Англії Генріха II. Свавільність події підкреслювала подальша спільна подорож Алієнор і Річарда всією Аквітанією, якою королева наче вказувала на передачу всіх прав сину і підкреслювала незалежний від Англії стан Аквітанії та Пуату. Старший син Алієнор Аквітанської, також вимагав самостійності. Після коронації та оголошення принца Генріха Молодого співправителем, він став вимагати у Генріха II дозволу на управління Англією. І за його вимогами відчувався вплив французького короля Людовіка VII. Англійський хроніст Роджер

Ховденський свідчить як очевидець: «Це причинило великий збиток як англійському, так і французькому королівству. Оскільки Людовік, король Франції, завжди ненавидів англійського короля, то він порадив новому королю Англії, коли той повернеться в Нормандію, вимагати від свого батька-короля віддати йому у володіння всю Англію або всю Нормандію, щоби міг він там влаштуватися разом з дочкою короля Франції. І запропонував йому повернутися разом з дружиною у Францію, якщо батько його не захоче віддати йому нічого з цих земель» [10, с. 232]. Фактично «Анжуйська імперія» перебувала на межі громадянської війни, і бунтівниками керували французький король Людовік VII та англійська королева Аліенор Аквітанська.

Повстання розпочалося із втечі 8 березня 1173 року з Англії Генріха Молодшого до двору французького короля. Англійський король Генріх II став готувати армію та укріплювати гарнізони замків. Але він не передбачив, що його дружина, королева Англії, Аліенор Аквітанська стане підбурювати до повстання й інших синів. Щоб координувати спільні дії, королева вступила в зговір із своїм попереднім чоловіком – французьким королем Людовіком VII. Справжній ініціатор бунту проти Генріха II був добре відомим: «Підбурювачами цієї згубної зради були Людовік, король Франції, і сама Аліенор, королева Англії, а також Рауль де Фе. У той час королева тримала при собі своїх синів, Річарда, герцога Аквітанського, і Жоффрау, графа Бретонського, яких вона спрямувала у Францію до їх брата, юного короля, щоби вони об'єдналися проти короля, батька свого» [10, с. 250]. Проте слід зауважити, що участь у повстанні молодших синів Аліенор Аквітанської була лише номінальною – Річарду виповнилося п'ятнадцять років, а Жоффрау був на рік молодшим. Без участі матері вони не приймали жодного рішення. Наприклад, вона переконала Річарда відправитися в Париж, де той був посвячений в рицарі королем Франції. Це був політичний акт розриву з батьком, і визнанням права застосовувати зброю – справжнє оформлення військового союзу. Таким чином, у 1173 році Людовік VII визнав Річарда, сина Аліенор, оборонцем і законним власником герцогства Аквітанського. В червні 1173 року бунтівні сини, яких спрямовувала Аліенор Аквітанська, оволоділи частиною Нормандії. Генріх II намагався вгамувати претензії принців. На переговорах в замку Жізор він запропонував передати трьом синам-бунтівникам (наймолодший Джон не брав участі, йому було всього 7 років) декілька замків, Генріху Молодшому – поступитися половиною прибутків від королівства Англія, Річарду – половиною прибутків герцогства Аквітанія. Однак загальне керівництво «Анжуйською імперією» Генріх II залишав за собою і вимагав оммажу від синів.

Відмова Генріха Молодшого, Річарда і Жоффрау підписати Жізорську угоду продовжила війну. Про те, що англійський король Генріх II добре усвідомлював, хто насправді скеровує синів проти нього, свідчить гнівний лист, який написав Аліенорі, на прохання короля, архієпископ Ротру Руанський: «Королеві Англії – архієпископ Руанський... Дружина, яка не підкоряється своєму чоловіку, вчиняє наперекір своєму природньому становищу, апостольській заповіді та євангельському закону... Ще гірше те – і це ще більше суперечить закону божому – що ти дозволяєш своїм дітям, синам пана твого короля, повставати проти їх батька... Нам це добре відомо: ти станеш причиною загальної погибелі, якщо не повернешся до чоловіка свого. Помилка, відповідальність за яку впаде лише на тебе, пошкодить всім... Спустошення це, звичайно, не може бути поставлене у провину сеньйору королю, але повинні в ньому сини його і їх послідовники. Ти ж вчиняєш як жінка, і приймаєш рішення, як дитина, чим завдаєш образу пану нашому королю, якому підкоряються навіть наймогутніші правителі! Ти – наша паства, як і твій чоловік, однак ми не можемо ухилитися від правосуддя: або ти повернешся до свого чоловіка, або ми будемо змушені у відповідності до канонічного права відлучити тебе від церкви» [10, с. 263]. Загроза відлучення не злякала королеву. Натомість вона підняла проти Генріха II повстання в Аквітанії, яке підтримали більшість васалів. Однак це стало справді невинною помилкою Аліенор Аквітанської. У листопаді 1173 року англійський король вдерся в герцогство і став за допомогою армії найманців методично спустошувати володіння васалів-зрадників.

Королева була змушена втікати із своїх родинних володінь і шукати прихистку у французького короля. Але на дорозі до міста Шартр її кортеж потрапив у засідку англійських найманців. І у такий спосіб вона опинилася в полоні у свого чоловіка і короля. Генріх II помістив бунтівну дружину у в'язницю замку Шинон.

Втрата лідера повстання – Алієнор Аквітанської – негативно відбилася на долі бунтівних синів: Річард потерпів поразку біля аквітанської Ла-Рошелі навесні 1174 року і врятувався втечею від батьківського полону, в Бретані та Нормандії зазнали поразки Жоффрау та Генріх Молодший. До початку липня 1174 року всі континентальні володіння повернулися під владу Генріха II. 7 липня 1174 року він повернувся в Англію. Разом з ним повернулася Алієнор Аквітанська, але не як королева, а як бранка. Наступні п'ятнадцять років вона проведе невольницею в башті Солсбері. Для боротьби з принцами Генріх II перетворив її на маріонетку: в 1184 році Алієнор повернули до лондонського двору, а 16 квітня 1185 року відновили в правах на Аквітанію. Та це лише був грубий засіб шантажу проти Річарда. Однак, цей підступний крок короля не вплинув на повстанців. Лише смерть Генріха II та приход до влади її улюбленого сина Річарда – як король Англії Річард I Левове Серце (1189-1199), повернули на волю Алієнор Аквітанську в 1189 році.

Алієнор Аквітанська більше не відігравала важливої ролі в політичному житті Англійського королівства. Навіть під час III Хрестового походу (1189-1192) та полону Річарда I у 1192-1194 роках, роль намісника королівства виконував канцлер Гійом Лоншан. Звичайно, що авторитет такої аристократки, яку за очі називали «Бабцею Європи, був потрібним для королівства. Вона входила до різних регентських рад, облаштовувала шлюби синів (на 1189 рік в живих залишилися тільки Річард і Джон), особисто зустрічалася з європейськими монархами (наприклад, з німецьким імператором Генріхом VI в італійському Лоді), видавала хартії для Аквітанії та Пуату – проте повністю була позбавлена політичної ініціативи. Алієнор Аквітанська померла 31 березня 1204 року і була похована в аквітанському абатстві Фонтенвро, поряд з Генріхом II та Річардом I. Проте посіяна нею ворожнеча продовжувала спопеляти англійські та французькі землі.

Особистий вплив Алієнор Аквітанської на англо-французькі протиріччя можна розділити на декілька періодів. Перший період (1137-1149) – від шлюбу з французьким королем Людовіком VII до кінця II Хрестового походу: характеризується мінімальним втручанням у політичне життя, але постійними придворними інтригами та конфліктами. Посаг королеви посилив короля, зокрема в протистоянні з Англією. Другий період (1149-1152) – підготовка до розлучення і розлучення з Людовіком VII, що заклало основи до початку хаосу у васальних відносинах в Південно-Західній Франції. Третій період (1152-1160) – шлюб Алієнор Аквітанської з Анрі Плантагенетом (Генріхом II): посилення Англії через отримання «аквітанського спадку», повна втрата ініціативи Франції у боротьбі з англійцями. Четвертий період (1160-1173) – пряма чи опосередкована організація повстань проти англійського короля Генріха II: особиста роль Алієнор Аквітанської в послабленні Англії та посиленні Франції в обоєбічному протистоянні. П'ятий період (1173-1189) – перебування в ув'язненні в Солсбері та Лондоні: використання Генріхом II як політичної маріонетки в боротьбі з принцами та Францією. Шостий період (1189-1204) – роль королеви-матері при Річардові I та Джонові Безземельному: позбавлення синами Алієнор Аквітанської політичної ініціативи. Таким чином, протягом всього свого життя Алієнор Аквітанська безпосередньо впливала на англо-французькі відносини. Її особисті амбіції досить сильно загострили боротьбу між двома королівствами на межі XII і XIII століть та заклали фундамент великої війни між Англією та Францією в XIV-XV століттях (Столітня війна 1337-1453).

Джерела та література

- 1.Бродель Ф. Ідентичність Франції. Книга 3. Люди і речі. Київ: Видавництво Жупанського, 2017. 300 с.
- 2.Грин Д. Р. История Англии и английского народа. М.: Кучково поле, 2015. 888 с.

- 3.Эплби Дж. Т. Династия Плантагенетов. Генрих II. М.: ЗАО Центрполиграф, 2014. 416 с.
- 4.Менан Ф., Мартен Э., Мердриньяк Б., Шовен М. Капетинги. История династии (987-1328). СПб: Евразия, 2017. 688 с.
- 5.Озимчук О. Ранок Середньовіччя. Історія Західної Європи V-XI століть в термінах, іменах та назвах. Рівне: О. Зень, 2019. 383 с.
- 6.Пти-Дютайи Ш. Феодальная монархия во Франции и в Англии X-XIII веков. СПб: Евразия, 2019. 400 с.
- 7.Сугерий. Жизнь Людовика Толстого. История короля Людовика. М.: Памятники исторической мысли, 2021. 352 с.
- 8.Фавье Ж. Столетняя война. СПб: Евразия, 2009. 656 с.
- 9.Фавтье Р. Капетинги и Франция. СПб: Евразия; Клио, 2001. 320 с.
- 10.Флори Ж. Алиенора Аквитанская. СПб: Евразия; Клио, 2016. 432 с.

References

- 1.Brodel F. Identychnist Frantsii. Knyha 3. Liudy I rechi. Kyiv: Vydavnytstvo Zhupanskooho, 2017. 300 s.
- 2.Grın D.R. Istoriya Anglii I anglijskogo naroda. M.: Kuchkovo pole, 2015. 888 s.
- 3.Eplbi Dzh.T. Dinastiya Plantagenetov. Genrih II. M.: ZAO Centrpoligraf, 2014. 416 s.
- 4.Menan F., Marten E., Merdrinyak B., Shoven M. Kapetingi. Istoriya dinastii (987-1328). SPb: Evraziya, 2017. 688 s.
- 5.Ozymchuk O. Ranok Serednovichchia. Istoriia Zakhidnoi Yevropy V-XI stolit v terminakh, imenakh ta nazvakh. Rivne: O. Zen, 2019. 383 s.
- 6.Pti-Dyutaji Sh. Feodalnaya monarhiya v Francii i v Anglii X-XIII vekov. SPb: Evraziya, 2019. 400 s.
- 7.Sugerij. Zhizn Lyudivika Tolstogo. Istoriya korolya Lyudovika. M.: Pamyatniki istoricheskoy mysli, 2021. 352 s.
- 8.Fave Zh. Stoletnyaya vojna. SPb: Evraziya, 2009. 656 s.
- 9.Favte R. Kapetingi I Franciya. SPb: Evraziya; Klio, 2001. 320 s.
- 10.Florig Zh. Alienora Akvitanskaya. SPb: Evraziya; Klio, 2016. 432 s.

УДК [94(4):327] :94 (560) «1510/1512»

МОЛДАВСЬКО-ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД КРИЗИ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1510-1512)

Ольга Арама

докторська Школа Людств, USM (Молдова Республіки)

e-mail: 14aramaolga@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4563-1450>

Загальний баланс правління Богдана III, крім порівнянь, які ми спокушаємося зробити з правлінням великого Стефана, представляє одну з важливих тем, яку румунська історіографія довго відкладала.

Початок правління Богдана III не є переломним моментом у зовнішній політиці, але перетинає черговий етап у розвитку молдавсько-османських відносин. Країна Молдова перебувала на перетині інтересів між Османською імперією та Кримським ханством, і встановлення персональної унії між Польщею та Великим князівством Литовським через династію Ягеллонів, починаючи з Владислава Ягелло в 1385 році, визначило б нюанс зовнішньої політики Молдови на міжнародній політичній арені.

Ключові слова: Богдан-Влад, династія, князівство Литовське, Кримське ханство, Османська імперія

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Шандор Фьольдварі ГРОМАДЯНСЬКИЙ РОЗВИТОК ЯК КОРИНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СВОЄРІДНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ — ПРАВОСЛАВНІ БРАТСТВА У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ КОНФЕСІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	3
Микола Романчук, Руслан Пальчевський УЧАСТЬ ПЛАСТУНІВ У СКЛАДІ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕГІОНУ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ (1914-1918 РОКІВ).....	8
Іван Пушук ТРАГЕДІЯ ЧЕСЬКОГО МАЛИНА ОЧИМА УКРАЇНСЬКИХ СУСІДІВ: УСНОІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	13
Віктор Іванчук, Валентина Добровичинська УКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ РІВНОГО У ВІДЗНАЧЕННІ ПАМ'ЯТНИХ ДАТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ (1941–1944 РОКІВ).....	22
Руслан Сіромський «ОБЕРГТИ ВІД НЕБАЖАНИХ КОНТАКТІВ»: ПОВОЄННІ ПОЇЗДКИ ПЕТРА КРАВЧУКА В ЗАХІДНІ ОБЛАСТІ УРСР.....	25
Олександр Дмитрук, Валерій Шеретюк ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ - НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»	31
Оля Сорочинська ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ ТА МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ В МОВАХ ВІЙНИ	38

РОЗДІЛ II ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Олег Озимчук АНАЛІЗ ВПЛИВУ РИМСЬКИХ ВЕТЕРАНІВ НА СУСПІЛЬСТВО В ПЕРІОД ІМПЕРІЇ.....	45
Олег Озимчук, Катерина Джумаєва ПОВСТАННЯ ХЕРЕВАРДА УЕЙКА (1070-1071) В АНГЛІЙСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ.....	52

Олег Озимчук, Юлія Остапчук ОСОБИСТІЙ ВПЛИВ АЛЕНОР АКВІТАНСЬКОЇ НА ЗАГОСТРЕННЯ АНГЛО-ФРАНЦУЗЬКИХ ПРОТИРІЧ В XII – НА ПОЧАТКУ XIII СТОЛІТЬ.....	60
Ольга Арама МОЛДАВСЬКО-ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ВІДНОСИНИ В ПЕРІОД КРИЗИ В ОСМАНСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1510-1512)	68
Galina Costețchi MOLDOVA'S RELATIONS WITH POLAND DURING THE CRISIS MILITARY-POLITICAL FROM 1648-1674.....	73
Юрій Андрощук НАЦІОНАЛІЗМ ЯК РУШІЙНА СИЛА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД СЕРЕДИНИ XVII - ПОЧАТКУ XIX СТ.....	85
Анастасія Ковальчук, Руслан Постоловський БАЛКАНСЬКІ КРАЇНИ У ВЕРСАЛЬСЬКІЙ СИСТЕМІ МИРНИХ ДОГОВОРІВ.....	91
Володимир Сухий, Ольга Сєверова ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ В АНГЛІЇ.....	99
Степан Синяк, Наталія Плюта РОЗВИТОК ЖУРНАЛІСТИКИ ТА ПРЕСИ У США В XX СТ.	102
Марія Микосянчик БОРІТЬБА «НЕГАТИВНИХ» ХРИСТІЯН З НАЦІОНАЛ- СОЦІАЛІСТАМИ В ПЕРІОД ТРЕТЬОГО РЕЙХУ	109
Владислав Кладько, Інна Мартинчук ФАКТОРИ ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ ІНДІЄЮ ТА ПАКИСТАНОМ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ.....	115
Катерина Таєр-Ульянова ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРОТИБОРСТВО МІЖ СРСР І США В ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»	121
Інна Вівчар ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ: АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ.....	127
Владислав Климовець, Інна Мартинчук ПОЗИЦІЯ США ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В 2014-2022 РОКІВ.....	133
Оксана Кундеус СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНИ.....	141

Іван Колінько
ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕСУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОГОВОРУ
ПРО КОЛЕКТИВНУ БЕЗПЕКУ (ОДКБ) У ХРОНОЛОГІЧНОМУ ПОРЯДКУ149

Олег Санжаревський
ПОРІВНЯННЯ ПРОПАГАНДИСТСЬКИХ НАРАТИВІВ ТЕРОРИСТИЧНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ ІДІЛ ТА ТАЛІБАґУ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ156

РОЗДІЛ ІІІ

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Андрій Слесаренко
ІВАН ФРАНКО ПРО ОДИНАДЦЯТИЙ КОНГРЕС СХОДОЗНАВЦІВ 1897 РОКУ165

Роман Михальчук, Оксана Пальчевська
ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЄВРЕЇВ МІЗОЧА: ФОРМИ
ДОКУМЕНТАЦІЇ ТА ЗБЕРІГАННЯ НА ПРИКЛАДІ МІЗОЦЬКОЇ
БІБЛІОТЕКИ168

Володимир Харчук
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ172

Володимир Грицишин, Марія Грицишина
РОЛЬ ПОСТНЕОПАТРИСТИКИ В МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИНАХ
СЬОГОДЕННЯ177

Віталій Ігнат'єв
ІСИХАЗМ ТА САКРАЛІЗАЦІЯ В ІСТОРІЇ КУЛЬТУРИ ТА ДЕРЖАВИ.....180

Юрій Ліннік
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ186

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....194

ЗМІСТ.....196

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 35

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 30.11.2023 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 254/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 35. Рівне, 2023. 199 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2023